

6. Shestakova, E. G. (2005) *Teoreticheskie aspektyi sootnosheniya tekstov hudozhestvennoy literatury i massovoy kommunikatsii: spetsifika esteticheskoy realnosti slovesnosti Novogo vremeni* [Theoretical aspects of the texts correlation of the of fiction and mass communication: the specificity of the aesthetic reality of the literature of the Modern History]. Donetsk : NordPress. [in Russian]

УДК 821.111(73) – 31 Керуак. 09

Д. В. Д ю р б а

Харківський національний медичний університет

Хронотоп замку в романі Дж. Керуака «Доктор Сакс»

Дюрба Д. В. Хронотоп замку в романі Дж. Керуака «Доктор Сакс». Категорія простору є важливою складовою частиною сюжетної, стилістичної та композиційної організації художнього твору. Одним із найважливіших елементів поетики романів Дж. Керуака є використання подорожі як метафори життєвого шляху, який проходить людина.

Дослідження хронотопу замку в романі «Доктор Сакс» дозволило виділити такі особливості поетики міфосимволічного моделювання світу Дж. Керуака, як: використання власне хронотопу замку, ірреального місця снів та видінь оповідача, якому сприяють образи надлюдських істот, введення образу змія як втілення світового зла та символіки смерті (образи шахт-могил, ріка смерті, власне вмирання людей, багатство темних кольорів, мотив дощу).

Ключові слова: простір, поетика, Керуак, хронотоп замку, символіка смерті.

Дюрба Д. В. Хронотоп замка в романе Дж. Керуака «Доктор Сакс». Категория пространства является неотъемлемым компонентом сюжетной, стилистической и композиционной организации художественного произведения. Одним из важнейших элементов поэтики романов Дж. Керуака выступает путешествие как метафора жизненного пути, проходимого человеком.

Исследуя хронотоп замка в романе «Доктор Сакс», мы выделили такие особенности поэтики мифосимволического структурирования мира, как: использование собственно хронотопа замка, ирреального места снов и видений повествователя, который дополняется образами сверхчеловеческих существ, введение образа змея, как воплощения мирового зла, и символики смерти (образы шахт-могил, река смерти, смерти людей, изобилие темных цветов, мотив дождя).

Ключевые слова: пространство, поэтика, Керуак, хронотоп замка, символика смерти.

Diurba D. V. The castle chronotope in J. Kerouac's novel «Doctor Sax». The category of artistic space is an indispensable text part of the piece of art. One of the metaphors for road is its goal, namely the search for material or spiritual values. However, sometimes the value of the road lies within itself. The road, the way are the important philosophical and aesthetic parts of American literature. The road usually has at least two points in space such as the beginning and the end. As a rule, various obstacles are between them, and the heroes overcome them to achieve their goal. Compared with it, representatives of the beat generation literature transform their views on the road.

The space category is an important part of the plot, stylistic, and compositional lines of the piece of art. Travelling as a metaphor for life journey people pass through is one of the topmost poetics elements in J. Kerouac's novel.

The image of the castle in the novel combines the features of a truly existing architectural structure with fantastic features. First of all, this is a description of the place where the castle is located. The irreality of the castle is emphasized by the numerous descriptions of the superhuman creatures that inhabit it – vampires, werewolves and others. The castle chronotope study in Doctor Sax allowed highlighting such features of the poetics of J. Kerouac's myth-and-symbolic world modeling as use of castle chronotope as such meaning the narrator's unreal dreams and place he sees them promoted by inhuman beings, use of serpent character as embodiment of world evil and death symbolics (visions of the mine-graves, the River of Death, People's Death, dark colors variety, rain motive).

Key words: space, poetics, Kerouac, castle chronotope, death symbolics.

Роман «Доктор Сакс» є малодослідженим на теренах вітчизняного літературознавства. Загалом більшість робіт, присвячених творчості письменника (праці Д. Брінклі, Р. Вайнрайх, Б. Гіффорда, Дж. Джонса, Т. Денисової, С. Завадської, Т. Кларка, Т. Морозової, Е. Ошиньша, Дж. Тайтла, Дж. Трюдо, Т. Ханта та

ін.), сконцентровано переважно на біографічних, поетичних та жанрових аспектах роману «На дорозі», інші ж твори Дж. Керуака досліджено значно менше. Роман «Доктор Сакс» є важливим для творчості Дж. Керуака, він є одним із «найспонтанніших» за формою та найфантастичнішим за змістом серед творів

письменника. Сам Дж. Керуак вважав цей роман третьою частиною «Фауста» Гете [4:605].

Одним із найважливіших елементів поезики романів письменника є використання подорожі як метафори життєвого шляху, який проходить людина – герої романів Дж. Керуака переживають внутрішні зміни під час подорожей, знаходять у них відповіді на питання, що спонукали їх до вирушення в дорогу. У текстах романів це відтворюється за допомогою складної багаторівневої поетичної організації – від використання метафори як прийому поетичного мовлення до введення мотивних комплексів та архетипових образів, що взаємодіють між собою і працюють на єдину ідею в романах. В романі «Доктор Сакс» подорож реалізується за допомогою численних фантастичних образів надприродних істот та хронотопу замку, адже ключові події твору відбуваються на межі сну і реальності оповідача, в містечку Ловел та на його околицях, але здебільшого – саме у покинутому замку. Тому головною ціллю нашої роботи є аналіз хронотопу в романі «Доктор Сакс».

В романі описуються події дитинства оповідача, Джека Дулуоза. Щодо хронотопу замку в художній літературі М. М. Бахтін зазначає: «...» замок насичений часом, причому історичним у вузькому сенсі слова, тобто часом історичного минулого. Замок – місце життя володарів феодальної доби. «...» Легенди і перекази оживляють спогадами минулих подій всі куточки замку і його околиць. Це створює специфічну сюжетність замку, розгорнута в готичних романах. «...» Замок прийшов з минулих сторіч і повернутий в минуле» [1:492].

Образ замку в романі «Доктор Сакс» поєднує риси реально існуючої архітектурної споруди з фантастичними рисами. Передусім це опис місця, де знаходиться замок. Так, він розташований «...» на верхньому краї мріючого лука біля перехрестя Моста й 18-ої. На верхівці цього пагорбу, симетрично до старого кам'яного будинку-замку на Лейкв'ю-авеню в Люпін-роуд «...», стоїть Замок, що весь здійснюється вгору, королівський маркшейдер ловельських монарших дахів й опірних димоходів» [6:47–48] (*тут і далі цитати з роману «Доктор Сакс» наведено у перекладі автора статті*). Через його місцезнаходження оповідач називає замок «Заком на Пагорбі», «Зміїним замком» або «Заком Зміїного пагорбу». Останні звичайні люди пояснюють тим, що на пагорбі, де розташований замок, живе величезна кількість змії, але оповідач і всі істоти, що мають надлюдські можливості у творі, знають, що під замком спочиває, згорнувшись в кільце, величезний Змій – втілення світового зла. Це з самого початку твору утворює містичний образ замку.

Оповідач використовує легендарний час – він

зазначає, що історія замку сягає корінням у XVIII сторіччя, що потрапити до замку у ті часи було важко, адже «...» диліжанси до замку не доїжджали, бо дорога була кепською» [6:265], він детально описує всіх попередніх власників замку і через це огортає його ще більшою таємницею, адже всі вони або були диваками, або померли з незрозумілих причин, що стало передумовою появи там численних надзвичайних істот: вурдалаків, гномів, перевертнів, велетенських павуків тощо. Так, побудував замок «...» божевільний мореплавець на прізвище Флогетт» [6:259], – зазначає Джек. Пізніше замок став літньою резиденцією родини Рівзів, але згодом «...» родині все остогидло – й тут почалися хвороби, всі вони помирали не від одного, так від іншого» [6:265]. Після Рівзів замок придбала «Емілія Сент-Клер, божевільна жінка, схожа на Айседору Дункан, у сектової хламиді з родстерами з Бостона у вихідні – й переназвала його не інакше як Трансцендентою» [6:266]. М. Еліаде пише, що в давнину «храми уподібнювалися космічній Горі та втілювали в собі “зв'язок” між Землею і Небом. Самі імена вавилонських веж і святилищ є красномовним свідченням: їх називають “Горою дому”, “Домом Гори усіх земель”...» [3:23].

За часів Джека в замку жив лише дворецький Воаз, але окрім нього замок населяли також надприродні істоти. Прості люди вважали замок звичайною закинутою будівлею. Коли Джек описує події буденного життя, він повсякчас називає замок купою сміття, руїнами, купою каміння, коли ж описуються його сни чи видіння або мова заходить про надприродних істот, замок стає не просто купою каміння, а «таємним», «величезним», «темним», деякі його частини – «зловісними».

Оповідач зображує замок як особливе місце, що живе своїм життям, про яке не здогадуються прості смертні. З точки зору міфопоетики, замок – це місце перетину неба і землі, вертикальна проекція моделі світу [4]. Джек часто акцентує увагу читача на спрямування замку догори: «...» стоїть Замок, що весь здійснюється вгору, королівський маркшейдер ковельських монарших дахів й опірних димоходів» [6:47–48]; «Замок повстає сірим димом» [6:303]. Оповідач постійно наголошує на тому, що лише надприродному зору відкривається справжня суть замку. Під замком міститься величезний підвал, що ділиться на незліченну кількість рівнів, наповнений домовинами, штольнями, населеними гномами та іншими створіннями, у замку є й печери, й зали для конференцій, а на стелі замку розміщуються зорі, які «...» мають власну ніч серед білого дня» [6:476]. Саме навколо замку розгортаються ключові події роману.

Хронотоп готичного замку розгортається в романі за допомогою численних образів

надприродних істот. З самого початку в романі образ замку вводиться як місце, куди прилітає на конвент з Будапешту вампір Граф Кондю. Графа Кондю зустрічає жінка-вампір Ла Контесса, що живе у замку. Окрім того, в замку живе Чаклун Фауст, який замислює відродити світове зло, посол Чорного Кардинала Амадей Барокк, доглядач замку, єдиний, кого можна було побачити людським оком, старий Воаз і його син, Воаз-молодший, який мріяв, але не міг стати вампіром, через що вирішив помститися всім вампірам, заборонивши кров, а також безліч інших істот без імен, зовнішність і звички яких детально описано.

Хронотоп замку тісно пов'язаний з метафорикою змії. Майже всі розмови надприродних істот зводяться до теми Змія, що лежить під замком, згорнувшись кільцем, і що він скоро повстане та «...» зжере усіх, хто на це заслуговує» [6:224]. До нього ставляться з повагою та острахом, називаючи «Великий Всесвітній Змій», «Цар Змій», «Змій зла», «Обітуваний Змій». Великий змії – символ хтонічного зла, адже хоче знищити світ: «І ось могутнє зітхання здійнялося з Провалля, він збільшувався у розмірах, рокотів, стрясав землю – й сморід піднявся» [6:456–457]. Його поза – кільце, символізує безкінечність і повторюваність, вічний коло обіг всесвіту. Змій – втілення потойбічного, нижнього світу, він знаходиться під землею, він величезний й надзвичайно гучний. «Деякі придворні позаломлювали страждальницькі руки до очей, коли почули як Змій подає голос. То було неймовірне переживання, наповнене загальним жахом, що змушував всіх здригатися й що проймав мене до самих кісток. Земля похитнулася» [6:464–465]; «Ось так Всесвітній Замок Озмійвся. Бо ж тоді я почав дивитися, я сказав собі: “Це є Змій” – і коли усвідомлення того факту, що це – Змій заволоділо мною і я подивився у два величезні озера його очей, я зрозумів, що дивлюся в жах, у порожнечу, я зрозумів, що дивлюся в Питьму, я зрозумів, що дивлюся У ЦЕ, Я ЗРОЗУМІВ, ЩО мене туди тягне» [6:474–475]. Зрештою Змій повстає і руйнує замок: «І ось Замок завалився. А звідти піднялася гірська громада зміїної голови, що повільно точилася з-під землі, ніби-то гігантський черв'як з яблука, але з величезним зеленим язиком, що облизувався, плювався вогнями, великими, як факели найбільших в усьому світі нафтоперегонок... Повільно, поважно вигромаджуючись, із Замком, що зсипався з його луски» [6:477].

До того ж, замок знаходиться на пагорбі, де рояться змії: «...» тисячі в'юнких плазуючих стрічкових зміюк валяться сяючою масою в напівтраву-напівпісок поховального рову. Жажливо!» [6:443]. Від укусу змії помер Флоггетт, що збудував замок: «З цілком реально зміїної

причини помер неназванно злий володар Замку» [6:264]. М. М. Маковський у «Порівняльному словнику міфологічної символіки» наводить декілька тлумачень образу змії, серед яких примітними є значення, пов'язані із створенням та руйнуванням всесвіту, а також наявні значення долі «небесні і земні двері, крізь які проходять душі померлих» [6:177], Всесвіту, життя-смерті, душі, неба, гармонії, металу, фалічної символіки тощо [6:179]. Таким чином, очевидно, що образ змії є амбівалентним та неоднозначним, проте не підлягає сумніву, що в романі цей образ носить негативну конотацію. Згідно із М. Еліаде, образ первісного демона, якого перебороли боги на початку всіх часів, здебільшого набував форми дракона або змія. Дослідник зауважує, що «...» дракон є образом морського чудовиська, первісного змія, символом космічних вод, темряви, ночі і смерті, словом, усього аморфного і віртуального, що ще не має форми. Бог переміг дракона і порізав його тіло на шматки, і народився Космос» [3:27].

Хронотоп замку насичений символікою смерті. Так, частина людських мешканців замку померла – Флоггетт від укусу змії, родина Рівзів – з невідомих причин. «Замок ніколи не призначався для людського життя» [6:265], – зауважує Джек. Істоти, що мешкають в замку, убивають: вампіри заради крові, Воаз-молодший заради забавки – він має власний ляльковий театр – паралізує маленьких хлопчиків заворожуючим зіллям, яке перетворювало їх на ляльок-маріонеток, й зсушує їх у пічці до потрібних лялькових розмірів. Під замком протікає ріка: «Величні Цариці злих скельних печер сломують у сльоті підземелля, крапля... всі плавці пекла тикають і пхнуть кістляві ручки у залізні ворота Ріки Пашеки, підземної ріки під Зміїним Пагорбом» [6:387–388]. У замку багато кажанів – звичайних тварин та вампірів-перевертнів. Коли Змій почав повставати, а Доктор Сакс розпочав свою протидію, в замку «Вихрьові кістки загриміли від того, як він влаштував тягу горна – щоразу як смикав і дув на вугілля, мотузковий ланцюг також смикав триніжок на стелі, від якого крутилися з гуркотінням кістки» [6:429]. Флоггетт «...» продавав Чорну Слонову Кістку Королям» [6:264]. Кістки – символ смерті. Печери й шахти в глибині замку є метафорами могил, населених гномами, павуками й іншими істотами.

Окрім того, замок повсякчас зображується в темних холодних тонах, його кольори – це бурий: «Граф Кондю-Вампір <...> поспішає до своєї мішкуватої запиленої розкришеної старої подружки у невимовній бурості Замкових дверей» [6:46]; синій: «...» замок, котрий-назавжди-буде-видно-з-усіх-кінців-міста, як замок під покровом синюватої димки» [6:290]; чорний: «Флоггетт помер на самоті і в чорному усамітненні цього первісного Замку...»

якусь моторошність поховали разом з ним» [6:264]; сірий: «Замок височіє сірим димом» [6:303].

Опису подій, що відбуваються в замку, часто передують описи дощової погоди. «Двері величезного Замку закриті для ночі. <...> Листя кущів та дерев у дворі Замку виблискують під дощем» [6:58]. «Замок, Замки / Хамки в Замку / Дощ, Дощ / Саван у дощі» [6:318]. «Та ж груба, нещасна ріка, з березневими розплавами, приносить Доктора Сакса і дощові ночі Замку» [6:20]. Джек згадує, що поки жив на Більйо-стріт, де прямо під його будинком знаходився цвинтар, він часто бачив поховання маленьких хлопчиків під дощем, – в ті часи він добре пам'ятав замок.

Отже, хронотоп замку в романі «Доктор Сакс» реалізується через поєднання реальності та фантастики. Ірреальність замку підкреслюється численними описами надлюдських істот, що його населяють – вампірів, перевертнів, гномів тощо. Одна з господинь замку навіть дає йому ім'я

«Трансцендента». Хронотоп замку також пов'язується з образом змія – втілення світового зла, з яким має боротися Доктор Сакс і за безпосередньої участі якого замок врешті руйнується. Хронотоп замку насичений символами смерті – у ньому живуть потойбічні істоти, люди там вмирають, під замком розміщуються численні шахти-могили, тече ріка смерті, в кольоровій гамі переважають темні кольори, візити оповідача до замку, як правило, супроводжуються темною дощовою погодою.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є аналіз хронотопу романів Дж. Керуака, що входять до циклу «Легенда Дулуоза», а саме – «Біг Сур», «Видіння Коді» та «Янголи спустошення» для окреслення поетичних особливостей творів, їхньої систематизації, виділення специфіки художніх мотивів та їхнього місця у моделюванні художнього світу романів письменника та в контексті літератури розбитого покоління.

Література

1. Бахтин М. М. Собрание сочинений : В 7 т. – Т. 3 : Теория романа (1930–1961 гг.) / М. М. Бахтин. – М. : Языки славянских культур, 2012. – 880 с.
2. Гуревич А. Категории средневековой культуры [Электронный ресурс] / А. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – Режим доступа: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2012/07/A._Ya._Gurevich_Kategorii_srednevekovoy_kulturyi._2-e_izd._ispr._i_dop._M._Iskusstvo_1984..pdf.
3. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Оккультизм, ворожбицтво та культурні уподобання ; [пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахно] / М. Еліаде. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 591 с.
4. Керуак Дж. Истоки «разбитого поколения» / Джек Керуак ; [пер. с англ. Г. Андреева] // Антология поэзии битников / сост. Г. Андреева. – М. : Ультра. Культура, 2004. – С. 605–616.
5. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Образ мира и миры образов. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
6. Kerouac J. Doctor Sax. Faust Part Three / Jack Kerouac. – N. Y. : Grove Press, 1959. – 490 p.

References

1. Bahtin, M. M. (2012) *Sobranie sochineniy*. Vol. 3: *Teoriya romana (1930–1961)* [The Theory of the Novel]. Moscow : *Yazyki slavyanskih kultur*. [in Russian]
2. Gurevich, A. (1984) *Kategorii srednevekovoy kulturyi* [Categories of medieval culture]. Available at: http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2012/07/A._Ya._Gurevich_Kategorii_srednevekovoy_kulturyi._2-e_izd._ispr._i_dop._M._Iskusstvo_1984..pdf.
3. Eliade, M. (2001) *Sviashchenne i myrske; Mify, snovydinna i misterii; Mefistofel i androhin; Okkulyzm, vorozhbystvo ta kulturni upodobannia* [Sacred and secular; Myths, dreams and mysteries; Mephistopheles and androgynes; Occultism, divination and cultural preferences]. Kiev : *Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy»*. [in Ukrainian]
4. Keruak, Dzh. (2004) *Istoki «razbitogo pokoleniya» Antologiya poezii bitnikov sost. G. Andreeva* [The origins of the «broken generation» Anthology of beatniks' poetry]. Moscow : *Ultra. Kultura*, pp. 605–616.
5. Makovskiy, M. M. (1996) *Sravnitelnyiy slovar mifologicheskoy simboliki v indoevropeyskih yazykah. Obraz mira i miryi obrazov* [Comparative dictionary of mythological symbols in Indo-European languages. The image of the world and the worlds of images]. Moscow : *Gumanitarnyyi izdatelskiy tsentr VLADOS*. [in Russian]